

ՔՐԵԱԿԱՏԱՐՈՂԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

«ՀԱՆՑԱՎՈՐ ԵՆՔԱՄՇԱԿՈՒՅԹԻ» ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՊԵՆԻՏԵՆՑԻԱՐ ՀԱՆՑԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԿՐԱ՝

ԱՆՆԱ ԱՍԱՏՐՅԱՆ

Ընդհանուր մշակույթի մաս հանդիսացող ենթամշակույթը այս կամ այն սոցիալական խմբի, ավանդույթների, արժեքների, սովորույթների ամբողջությունն է: «Հանցավոր ենթամշակույթը» հակասոցիալական, քրեաժին ենթամշակույթն է, որը ոչ միայն տարբերվում, այլև հակադրվում է ընդհանուր մշակույթին, նրանում գերիշխող արժեքներին: Հանցավոր ենթամշակույթի տարր է դատապարտյալների ենթամշակույթը, որը, ձևավորվելով ազատագրկման վայրերում, պահպանվում է հանցավոր միջավայրում հեղինակություն վայելող անձանց շնորհիվ: Յուրաքանչյուր ենթամշակույթ, այդ թվում նաև բանտայինը, ձևավորում է իր լեզուն, բարքերը, կենսակերպը, վարքագծի կարծրատիպերը²:

Վ. Միլլերի կարծիքով, հակասոցիալական ենթամշակույթը ավելի հաճախ ձևավորվում է հասարակության ստորին խավերում, հատկապես այլ երկրներից միգրացիայի, գյուղական բնակավայրերից քաղաքներ կամ մեկ սոցիալական խմբից մեկ այլ խումբ տեղափոխվելու հետևանքով, երբ անձը չի կարողանում (կամ չի ցանկանում) անմիջապես ընդունել նոր միջավայրի արժեքները: Ենթամշակույթի ձևավորման հիմնական պատճառներից է այլ մշակույթին հարմարվելու խնդիրը: Այսինքն՝ ենթամշակույթի ձևավորումը պայմանավորվում է նոր միջավայրին անձի ընտելանալու պահանջումներով³:

Կրիմինոլոգիայում բազմաթիվ վարկածներ են առաջադրվել բանտային ենթամշակույթի առաջացման պատճառների վերաբերյալ: Կրիմինոլոգների մի մասը ենթամշակույթի առաջացումը բացատրում է անձանց սեռական մեկուսացմամբ, ակտիվ և պասիվ համասեռամուլների տարանջատմամբ՝ բարոյապես արդարացնելով պասիվների շահագործումը ակտիվների կողմից: Այստեղից կարելի հետևություն անել, որ սեռական մեկուսացումը պետք է առաջացնի հակասոցիալական ենթամշակույթ այնտեղ, որտեղ սահմանափակված են տարբեր սեռերի միջև սեռական բնույթի շփումները:

Կրիմինոլոգների մյուս խումբը քննադատում է այս կարծիքը՝ համարելով այն սահմանափակ և ոչ հիմնավոր⁴: Իսկապես, սեռական մեկուսացումը ոչ միշտ է հանգեցնում ենթամշակույթի առաջացման (օրինակ՝ բանակում):

¹ Պենիտենցիար հանցավորությունը հանցավորությունն է ազատագրկման վայրերում:

² Տե՛ս **Ефимов Е. С.** Современная тюрьма. Быт, традиции и фольклор. М., 2004, էջ 57:

³ Տե՛ս **Хачикян А. М.** Лишение свободы: криминологические и уголовно-исполнительные проблемы. Ер., 2008, էջ 100:

⁴ Տե՛ս **Подгурецкий А.** Очерк социологии права. М., 1974, էջ 206:

Ենթամշակույթի ձևավորման պատճառները պայմանավորված են ազատագրկման վայրում հայտնված անձի հոգեբանությամբ, նրա հոգեկան վիճակով: Դատապարտյալը գտնվում է ֆրոստրացված վիճակում, ինչը դառնում է վերջինիս խոցելիության, լարվածության, ագրեսիվության պատճառ: Անձը, գիտակցելով, որ ագրեսիվ գործողությունների դիմելը իր հիմնական «թշնամիների»՝ վարչակազմի ներկայացուցիչների կամ բանտային «հեղինակությունների» նկատմամբ վտանգավոր է, զսպում է իրեն, ինչի հետևանքով կուտակված բացասական հույզերը վերածվում են թաքնված ագրեսիայի: Նման իրավիճակներում նույնիսկ ամենաչնչին առիթն իսկ կարող է հանգեցնել կոնֆլիկտային իրավիճակների:

Կրիմինոլոգների երրորդ խմբի կարծիքով, դատապարտյալների ենթամշակույթի առաջացման պատճառ է ոչ այնքան անձի հոգեբանական վիճակը, որքան ազատագրկման վայրերում վերջինիս կենսագործունեության բնույթի փոփոխությունը⁵: Բանտային ենթամշակույթի բնույթը պայմանավորված է ազատագրկում պատժատեսակի առանձնահատկությամբ՝ մարդկանց հարկադրական մեկուսացում, նրանց ներառում միասեռ խմբերում, կենսագործունեության բոլոր ոլորտներում վարքագծի խիստ կանոնակարգում: Դրանք զրկում կամ սահմանափակում են անձի տարրական պահանջ-մունքները բավարարելու հնարավորությունը, կյանքը դարձնում են միապաղաղ և անհետաքրքիր: Քրեական ենթամշակույթի պատմության ուսումնասիրությունը վկայում է, որ սովորույթները հարմարեցվում են փոփոխվող միկրոմիջավայրին, այսինքն՝ դրանք կառավարելի են, դրանց վրա կարելի է ներազդել, թեև դա շատ բարդ և երկարատև գործընթաց է:

Վ. Ն. Կուդրյավցևը նշում է. «Հանցավոր միջավայրի բարքերը հենց այդ միջավայրի ենթամշակույթն են, որը, դժբախտաբար, կազմում է բնակչության ընդհանուր մշակույթի մաս: Հանցավոր աշխարհի նորմերը և օրենքները մի կողմից պաշտպանում են հանցավոր միջավայրը, իսկ մյուս կողմից՝ այլասերում երիտասարդությանը, խեղաթյուրում հանրության գիտակցությունը»⁶:

Այսպիսով, հակասոցիալական ենթամշակույթի առաջացման պատճառը անազատության նոր կենսապայմաններին հարմարվելու ձգտումն է, սոցիալական առաջնային պահանջները բավարարելու ցանկությունը:

Վերը թվարկվածները օբյեկտիվ բնույթի են և համարվում են ենթամշակույթի առաջացման արտաքին գործոններ:

Գոյություն ունեն մաս ենթամշակույթի վրա ազդող ներքին, սոցիալ-հոգեբանական գործոններ: Հասարակությունը դատապարտում և մեկուսացնում է դատապարտյալներին՝ հակադրելով նրանց օրինապահ քաղաքացիներին: Դատապարտյալները առանձնանում են որպես հասարակության առանձին միավոր՝ հակադրելով «իրենց» և ազատության մեջ ապրող «նրանց»: Նրանք մշակում են նորմեր՝ «իրենց» արժեքները և շահերը պաշտպանելու, «իրենց» համախմբվածությունն ամրապնդելու նպատակով: Նորմերի մշակած համակարգը ունի վառ արտահայտված խմբային

⁵ Стів Хохлаков Г. Ф. Социальная среда и личность. М., 1982, էջ 12-17, Б. Холыст, Криминология. Основные проблемы. М., 1980, էջ 205:

⁶ Кудрявцев В. Н. Проблема мотивации в криминологии. М., 1986, с. 5-7.

բնույթ (մի՛ խաբիր յուրայիններին, մի՛ գողացիր յուրայիններից): Իսկ նորմերը խախտողների համար նախատեսվում է սոցիալական պիտակավորում՝ հատուկ դաջվածքներ, կեղծանուններ, սոցիալական մեկուսացում՝ «բարոյալքվածների խմբի անցում»:

Անհնար է պատկերացել դատապարտյալների ենթամշակույթն առանց այն նորմերի, որոնք ապահովում են այդ ենթամշակույթի՝ որպես հակասոցիալական օրգանիզմի ներքին ամբողջականությունը: Նշյալ նորմերը, ներթափանցելով դատապարտյալների և հատկապես երիտասարդ դատապարտյալների գիտակցական ոլորտ և վառ արտացոլվելով նրանց վարքագծում՝ ապահովում են հակասոցիալական խմբերի կենսունակությունը: «Այլ կյանքի» պայմանների ազդեցությամբ՝ ազատագրված վայրերում տեղի է ունենում դատապարտյալների փոխադարձ կրիմինալացում, այսինքն՝ «վարակում» հանցածին հոգեբանությամբ, գաղափարախոսությամբ, ավանդույթներով և սովորույթներով: Այսպիսով, հանցավոր ենթամշակույթի արժեքները կրող դատապարտյալների համախմբումը և մեկուսացումը մեկ վայրում բացասաբար են անդրադառնում նրանցից յուրաքանչյուրի վարքագծի վրա: Դատապարտյալների հակաօրինական կենսաձևը (ավանդույթներ, սովորույթներ, դաջվածքներ, թղթախաղ, ալկոհոլամոլություն և թմրամոլություն) ևս նպաստում է նրանց փոխադարձ կրիմինալացմանը: Բանտային կյանքում գերակշռում են դատապարտյալների հակաօրինական վարքագիծը խստորեն կարգավորող հակասոցիալական ավանդույթներ ու սովորույթներ, որոնցից ցանկացած շեղում կարող է հանգեցնել անձի համար բացասական լուրջ հետևանքների: Հանցավոր ավանդույթները դատապարտյալների վարքագծի կայուն և հստակ կարգավորիչներն են, իսկ դրանց երաշխիքներն են ոչ միայն հանցավոր գաղափարախոսությունը, այլև այդ ավանդույթների խախտման համար նախատեսված որոշակի պատժամիջոցները: Հանցավոր ավանդույթների և սովորույթների պահպանությունը կախված է կոնկրետ իրավիճակից, անձի տարիքից, հարմարվողականությունից, դատապարտյալների աստիճանակարգում զբաղեցրած դիրքից, ինչպես նաև քրեակատարողական հիմնարկի առանձնահատկություններից և վարչակազմի գործելաոճից:

Դատապարտյալների հանցավոր ավանդույթները և սովորույթները արտացոլում են ազատագրված ձևով պատիժ կրող դատապարտյալների կենսակերպը, կարգավորում են նրանց փոխհարաբերությունները: Դատապարտյալների վարքագծի հիմնական սկզբունքները տասնամյակներ շարունակ չեն փոխվում: Սակայն ժամանակի թելադրանքով դրանք, այսպես թե այնպես, կրում են որոշակի, հաճախ էական փոփոխություններ. ձևավորվում են տվյալ ժամանակահատվածում հանցավոր աշխարհում տիրող իրավիճակին համապատասխան նոր սկզբունքներ և բարքեր:

Հանցավոր աշխարհի օրենքները նախատեսում են դատապարտյալների խիստ դասակարգում «յուրայինների» և «օտարների», ինչպես նաև՝ յուրաքանչյուր դատապարտյալի դերի և կարգավիճակի հստակեցում: Նման շերտավորման պատճառը առավել վտանգավոր հանցագործների՝ հատկապես կրկնահանցագործների ձգտումն է պատժի կրման ընթացքում ձեռք բերել արտոնություններ այլոց (դատապարտյալների) իրավունքներ-

րը ոտնահարելու միջոցով: Դա անխուսափելիորեն հանգեցնում է կոնֆ-
լիկտային իրավիճակների, բացասական կողմնորոշում ունեցող դատա-
պարտյալների կողմից ագրեսիվ վարքագծի դրսևորման: Այստեղից են-
թադրվում է, որ հանցավոր ավանդույթների, սովորույթների և օրենքների
պահպանությունը հնարավոր է ապահովել միայն բռնի միջոցներով:

Դատապարտյալների ավանդույթները և սովորույթները նույնքան
բազմազան են, որքան և նրանց միջավայրը: Դրանց առաջին խումբը, այս-
պես կոչված, «օրենք-պատվիրաններն» են: Դրանք մի կողմից հիմնված են
ընդհանուր քրեական ենթամշակույթի անխախտ օրենքների վրա, մյուս
կողմից արտացոլում են քրեակատարողական հիմնարկներում պատժի
կրման պայմանների յուրահատկությունը: Ըստ իրենց գործառութային
նշանակության՝ դրանք կարող են ունենալ ինչպես բացասական, այնպես
էլ դրական ուղղվածություն: Այսպես, դատապարտյալների շրջանում տաս-
նամյակներով պահպանվում է դատապարտյալների վարքագծի հիմնական
սկզբունքը. «Մի՛ արա այն, ինչը կարող է վնասել մեզ, քանի որ կտուժի յու-
րաքանջյուրս»: Այստեղից էլ՝ «Մի՛ գողացիր յուրայիններից», «Մի՛ մատ-
նիր», «Կոնֆլիկտային իրավիճակը հարթելու համար մի՛ դիմիր վարչա-
կազմի ներկայացուցիչների օգնությանը», «Մի՛ կրիր դանակ կամ նմանա-
տիպ որևէ իր, քանի որ յուրաքանջյուրն ունի անձնական անձեռնմխելիու-
թյան իրավունք», «Հարբած վիճակում մի՛ վիճիր», «Ավելորդ հարցեր մի՛
տուր և քի՛չ խոսիր» և այլն:

Նշված «օրենքները» բոլորի համար են. կարգավորում են դատա-
պարտյալների փոխհարաբերությունները՝ անկախ կարգավիճակից, և ցան-
կացած խախտում կարող է հանգեցնել բացասական լուրջ հետևանքների:

Հաջորդ «պատվիրաններն» են՝ «Պահպանի՛ր արժանապատվությունը»,
«Մի՛ դարձիր համասեռամուլ» (բայց, միաժամանակ, թույլատրվում է «օգտա-
գործել») պասիվ համասեռամուլներին կամ նրանց, որոնց ստիպողաբար
դարձրել են այդպիսին), «Կարողացի՛ր պաշտպանել ինքդ քեզ»: Եթե լուրեր
տարածվեն այն մասին, որ դատապարտյալը համագործակցում է ՔԿՀ վար-
չակազմի հետ կամ, օրինակ, չի վճարել թղթախաղի պարտքը, ապա, ըստ
բանտային «օրենք-պատվիրանների», նա պարտավոր է պաշտպանել իրեն.
«Ապացուցի՛ր, որ դա այդպես չէ՝ ծեծի՛ր կամ սպանի՛ր քեզ զրպարտողին, այ-
լապես այն ամենը, ինչ ասում են քո մասին, ճշմարտություն է»:

Ֆիզիկապես ուժեղ և կամային անձինք, որպես կանոն, ավելի լավ են
հարմարվում ազատագրկման վայրերի կենսապայմաններին: Նրանք են
ստեղծում և պահպանում նշված նորմերը:

Միաժամանակ, ազատագրկման վայրերում դեռևս պահպանվում և
գործում են հնից եկող օրենքներ, որոնք պարտավորեցնում են դատա-
պարտյալներին պահպանել անձնական հիգիենայի կանոնները, վնաս
չպատճառել հիվանդ և ծեր դատապարտյալներին⁷:

Թվարկված նորմերի գոյության մասին են վկայում ինչպես առանձին
գիտական ուսումնասիրություններ⁸, այնպես էլ իրենք՝ ազատագրկման
դատապարտվածները:

⁷ Տե՛ս **Абрамкин В. Ф., Чижов Ю. В.** Как выжить в советской тюрьме. М., 1996:

⁸ Տե՛ս **Хохряков Г. Ф., Саркисов Г. С.** Преступление осужденных, причины и преду-
преждение. Ер., 1988:

«Կոշ» ՔԿԴ-ում մեր կատարած ուսումնասիրության ընթացքում առաջադրված այն հարցին, թե ինչ կանոնների պետք է հետևի յուրաքանչյուր դատապարտյալ, վերջիններիս պատասխանը գրեթե միատեսակ է՝ «արգելվում է մատնել ընկերոջը, դառնալ համասեռամուլ, գողանալ յուրայիններից, պարտքով թուղթ խաղալ» և այլն:

Նշված նորմ-սովորույթները և ավանդույթները վերազգային են. գոյություն ունեն բազմաթիվ այլ երկրների պենիտենցիար համակարգերում:

Ավանդույթների և սովորույթների հաջորդ խումբը վերաբերում է բացառապես քրեական աշխարհի «հեղինակություններին»: Այդ օրենքները ձևավորվում են քրեական աշխարհի պարագլուխների հրավիրած, այսպես կոչված, «հավաքների», «համագումարների» ընթացքում, իսկ դրանց կատարումը երաշխավորվում է ոչ միայն «քրեական հեղինակությունների» ազդեցությամբ, այլև բռնության գործադրմամբ:

Գոյություն ունի «օրենքների» մի քանի խումբ: Առաջին խումբը կարգավորում է փոխհարաբերությունները հասարակության, իրավապահ մարմինների, ՔԿԴ վարչակազմի հետ՝ «Մի՛ աշխատիր, ապրի՛ր քո հանցավոր «հմտությունների» հաշվին», «Մի՛ համագործակցիր իրավապահ մարմինների հետ», «Ուստիկանության, ՔԿԴ վարչակազմի, դատարանի և դատախազության յուրաքանչյուր սխալը ծառայեցրո՛ւ քո շահերին, օրինակ՝ իրավունքներիդ ընդլայնմանը ազատագրկման վայրում», «Ձրպարտի՛ր քեզ վնաս պատճառող ՔԿԴ ներկայացուցիչներին»: Թվարկվածները գլխավոր, ամենակայուն «օրենքներն» են, որոնք ինքնին անհանդուրժողականություն, թշնամական վերաբերմունք են ձևավորում իրավապահ մարմինների և ընդհանրապես ամբողջ օրինապահ համակարգի նկատմամբ:

Երկրորդ խումբ «օրենքները» կարգավորում են դատապարտյալների միջև փոխհարաբերությունները: Այսպես, դատապարտյալների դասակարգումը նախատեսված է այս «օրենքներով»՝

1. հեղինակություններ,
2. առաջնորդներ,
3. ակտիվիստներ,
4. բարոյալքվածներ:

Եվ վերջապես, նշված «բնական օրենքների» ներգործության երրորդ ոլորտը ինքնին հանցավոր աշխարհն է: «Քրեական հեղինակության» յուրաքանչյուր քայլը ենթարկվում է այնպիսի խիստ կարգավորման, որ «ենթամշակութային իրավունքի» այս ճյուղը կարելի է բաժանել առանձին «ինստիտուտների»:

Իրավաչափ է համարվում այն, որ մարդկային ցանկացած գործունեություն, այդ թվում՝ հակահասարակական, ունի իր հերոսները, որոնց անունները մտնում են պատմության մեջ, որոնց փորձում են նմանակել սերունդները: Նույնը տեղի է ունենում նաև հանցավոր աշխարհում. տարբեր ժամանակաշրջաններում քրեածին տարրերը ազատագրկման վայրերում ձևավորել են իրենց գաղափարախոսությունը: Այսպես, 19-րդ դարի կեսերին Ռուսաստանում իդեալական հանցագործի դերում հանդես էր գալիս «իվանը»: Հանձին նրա դատապարտյալները տեսնում էին իր կյանքում տարբեր զրկանքներ կրած, փորձությունների միջով անցած և հետևապես փորձառու և վստահելի մարդու: 20-րդ դարի 30-ական թվականներից հերոսի դերում

հանդես է գալիս «օրենքով գողը»՝ «բյուրեղյա մաքրության հոգու տեր անձնավորություն», «հանցավոր օրենքներին» անշեղորեն հետևող և իրեն ու իր կյանքը «հանցավոր զաղափարախոսությանը» նվիրած մարդը: Նմանատիպ մարդկանց օրինակի վրա են դաստիարակվում պատիժը կրող երիտասարդները: Ազատագրկման վայրերում երիտասարդությունը յուրացնում է «հանցածին կյանքի» օրենքները: Նրանց հրապուրում է այդ աշխարհի թվացյալ անկախությունը: «Իսկական բանտարկյալ» դառնալու համար սահմանված է որոշակի փորձաշրջան, որի ընթացքում երիտասարդ դատապարտյալը պարտավոր է անցնել մի շարք փորձություններ:

Խմբավորման անդամները պետք է լինեն ազնիվ, միմյանց նկատմամբ արդար, չպետք է ստեն, պարտավոր են օգնել «նեղն ընկած» (պատժախուց, հիվանդանոց) դատապարտյալներին, որի համար էլ դատապարտյալների շրջանում գոյություն ունի «հանգանակելու» սովորույթ:

«Բոլորը պարտավոր են ցանկացած հարցում օգնել յուրայիններին», որը պարտավորեցնում է հետապնդել «հանցախմբին» վնաս հասցրած անձանց: Եթե նույնիսկ վնասը պատճառել են ոչ թե քեզ, այլ յուրայիններից որևէ մեկին, ապա պարտավոր են օգնել վրեժխնդիր լինելու:

Ըստ իրենց նշանակության՝ հանցավոր ենթամշակույթի նորմերը լինում են դատավարական, որոնք կարգավորում են դատապարտյալների միջև կոնֆլիկտային հարաբերությունները, արարողակարգային, որոնցով կարգավորվում է, օրինակ, նորեկի մուտքը «հանցավոր հանրություն»՝ այսպես կոչված «գրանցումը», ընթացակարգային՝ ծագած վեճերի լուծման ուղիները և այլն:

Նկարագրված ավանդույթները և սովորույթները տասնամյակների ընթացքում ձևավորել և պահպանել են քրեական աշխարհի «հեղինակությունները»: Որանք ժամանակի ընթացքում փոփոխությունների գրեթե չեն ենթարկվել:

Ազատագրկման վայրերում հանցագործությունների մեծ մասի կատարումը պայմանավորված է հանցավոր աշխարհի ավանդույթներով և սովորույթներով: Ուղղիչ հիմնարկներում կատարվող հանցագործությունների կեսից ավելին, այսպես թե այնպես, պայմանավորված է պատիժ կրող դատապարտյալների շրջանում պաշտամունքային նշանակություն ունեցող ավանդույթներին և սովորույթներին անշեղորեն հետևելով⁹:

Հանցավոր ենթամշակույթի հաջորդ կարևոր տարրերից է «հանցաշխարհի դրամարկղը»: Այն ռուսաստանյան բանտերում գոյություն է ունեցել դեռևս մինչև 1917 թ. Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը:

Թող որ ոչ այնքան ազնիվ մեթոդներով, սակայն ի սկզբանե այն ստեղծվել է ազնիվ նպատակով, այն է՝ ազատագրկման վայրերում հայտնված դատապարտյալներին, ինչպես նաև նրանց ընտանիքի անդամներին նյութապես օգնելը: Սակայն վերջին տասնամյակներում «հանցաշխարհի դրամարկղը» ենթարկել է նպատակային և գործառույթային լուրջ փոփոխությունների:

Ներկայումս գործող սկզբունքներն են՝

⁹ Տե՛ս **Каретников В. И.** Характеристика преступлений, совершенных осужденными в ИТК. 1986, т.2 85:

- քրեական հեղինակություններին և նրանց ընտանիքի անդամներին օգնություն ցույց տալը,
- դատապարտյալներին և նրանց ընտանիքի անդամներին օգնություն ցույց տալը,
- հանցավոր գործունեության ընդլայնումը,
- գործադիր և օրենսդիր մարմինների ներկայացուցիչներին կաշառելը (հանցավոր աշխարհի կողմից ղեկավարվող կազմակերպությունների, ֆոնդերի և բանկերի գործունեության համար արտոնություններ ստանալու նպատակով),
- իրավապահ և դատական մարմինների կաշառումը,
- հանցավոր գործունեության օրինականացումը,
- հանցավոր միավորումների արդյունավետ գործունեության համար նյութական և ֆինանսական հենարանի ստեղծումը,
- հանցավոր ենթամշակույթի տարածումը,
- ՔԿՀ ներկայացուցիչներին դիմադրելու հնարավորության ստեղծումը,

- կազմակերպչական բազմապիսի խնդիրների լուծումը (հաշվեհարդարների կազմակերպում, հանցավոր աշխարհի պարագլուխների միջև հանդիպումների կամ նրանց հանգստի կազմակերպում և այլն):

Այսպիսով, հանցավոր աշխարհի ներկայիս գործունեությունը կարելի է անվանել հանցավոր բիզնես, որը ամենևին չի համապատասխանում ավանդական, «դասական» հանցավոր աշխարհի էությանը:

Նշենք, որ «հանցաշխարհի դրամարկդի» շնորհիվ ապօրինի հանձնուքների տեսքով ազատագրված վայրեր է փոխանցվում այսպես կոչված «օգնություն», որը հաճախ պարունակում է նաև թմրանյութեր կամ արգելված այլ նյութեր: Դժվար չէ ենթադրել, որ հանցավոր աշխարհի ներկայացուցիչների թմրանյութային կախվածությունը կարող է ունենալ խիստ բացասական հետևանքներ: Ընդ որում, իրավիճակը բարդանում է, երբ թմրանյութային կախվածություն ունեցող նախկին դատապարտյալը պատիժը կրելուց հետո հայտնվում է ազատության մեջ. չունենալով այլևս «ընդհանուր կաթսայից» թմրամիջոցներ ձեռք բերելու հնարավորություն՝ անձը հաճախ վերադառնում է գումար հայթայթելու իր հանցավոր «արհեստին»:

«Հանցաշխարհի դրամարկդի» պահպանության համար նշանակվում են հանցավոր աշխարհի պարագլուխների շրջանում վստահություն վայելող անձինք, ովքեր ունեն լիազորությունների լայն շրջանակ. կարող են մահապատժի դատապարտելու որոշում կայացնել այն անձանց նկատմամբ, ովքեր խախտել են այսպես կոչված «ֆինանսական կարգապահությունը»: Նմանատիպ սխեմա գործում է նաև ՔԿՀ-ներում՝ իհարկե առավել քողարկված ձևով:

20-րդ դարի 80-90-ական թթ.՝ վերակառուցման տարիներին, «օրենքով գողերը» բաժանվեցին «հին սերնդի» և «նոր սերնդի գողերի», որոնց միջև սկսվեց հակամարտություն: Այժմ այն վերածվել է պատերազմի՝ միմյանց ֆիզիկապես ոչնչացնելու նպատակով: Ընդ որում, այսպես կոչված «նոր սերնդի գողերը» ի հայտ են եկել Կովկասում, ունեն առավելապես վրացական ծագում: «Նոր սերնդի գողերի» և «հին սերնդի գողերի» սովորույթները տարբերվում են հետևյալով.

- Եթե նախկինում «օրենքով գող» ճանաչվելու համար պարտադիր պայման էր, որ անձը ունենար ազատագրկման ձևով պատժի կրման փորձ, ցուցադրած լիներ իր «ունակությունները» և «չկոտրվեր» դժվարություններից, ապա «նոր սերնդի գողերի» համար այդ ամենը պարտադիր չէ: Ավելին՝ այժմ հարգի է, որ անձը արդարադատության հետ երբևէ խնդիր ունեցած չլինի:

- «Նոր գողերը» կարող են գնել «գող» կոչվելու իրավունքը «օրենքով գողերի» հավաքների ժամանակ: Նախկինում դա ընդունելի չէր. «գողը» պիտի ապրեր «գողի» նման, այսինքն՝ նա չէր կարող ապրել շքեղ կյանքով, ունենալ մեծ թվով թանկարժեք մեքենաներ, դրակներ և այլն: Ներկայումս դա թույլատրելի է: «Նոր գողը» կարող է ընդհանրապես չանդամագրվել հանցավոր համագործակցությանը, որպեսզի խուսափի հանցավոր աշխարհում ընդունված ավանդույթները պահպանելուց, օրինակ՝ եկամտի հիմնական մասը նվիրաբերելու հանցավոր «դրամարկղին», չհայտնվի իրավապահ մարմինների տեսադաշտում, իր թեկնածությունը ընտրություններին առաջադրելու հնարավորություն ունենա և այլն: Հասկանալի է, որ այս սովորույթների առաջացումը պայմանավորած է քաղաքական և տնտեսական նոր համակարգերի ձևավորմամբ:

- «Նոր սերնդի գողերը», ինչպես և «հները», կատարում են իշխանական մարմինների գործառույթներ (միայն թե «հները» «տիրոջ» դերում հանդես էին գալիս ազատագրկման վայրերում, իսկ «նորերը»՝ ազատության մեջ), ինչպես նաև օժտված են դատավորի գործառույթներով, մասնավորապես՝ դատապարտյալները, վերջիններիս հարազատները նրանցից են խորհուրդ հարցնում, օգնություն խնդրում, այդ թվում՝ նյութական, ծագած վեճերը հարթելու համար նրանց են դիմում և այլն: «Նորերի» հանցավոր գործնետության ոլորտն ավելի լայն է՝ սպանություններ, այդ թվում՝ «պատվերով», ահաբեկում, շանտաժ և շորթում, զոհերի խոշտանգումներ, բանկային գործարքներին վերաբերող խարդախություններ, թմրաբիզնես և այլն: Մինչդեռ «հին գողերի» համար հանցավոր գործնետության հիմնական տեսակներն էին գրպանահատությունը, խարդախությունը, գույքի հափշտակությունը:

- ԲԿԳ-ներում պատիժ կրող «լիդերներին», «հեղինակություններին» պարտադիր օգնություն՝ դրամի, թմրանյութերի, սննդամթերքի և այլ կենցաղային պարագաների տեսքով: Նախկինում ևս ընդունված է եղել նման օգնությունը, սակայն ոչ ներկայիս ծավալներով:

- Ինքնագոհաբերումը՝ հանուն հանցավոր խմբավորման շահերի, հատկապես սկզբնական շրջանում, երբ պետք է ապացուցել «ազնիվ բանտարկյալ» լինելը: Ի դեպ, սա առավելապես բնութագրական է «հին գողերին», ընդ որում՝ «ամբողջ հանցավոր կյանքի» համար, իսկ «նորերի» համար՝ միայն սկզբնական շրջանում, երբ անձը հանցավոր խմբավորման կողմից կարող է ենթարկվել որոշակի փորձությունների:

- «Նոր գողերի» համար թույլատրելի է և նույնիսկ ցանկալի որոշակի խնդիր լուծելու համար իրավապահ մարմինների հետ համագործակցությունը: Իսկ «հներին» իրավապահ մարմինների հետ համագործակցությունը սպառնում էր «մահապատժով»:

• Օրինական բիզնեսի ստեղծում, որի միջոցով «լվացվում են» հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված միջոցները, այդ միջոցների հաշվին ապրելը: Իսկ ահա «հների» համար անթույլատրելի էր նման ապրելակերպը. նրանք կարող էին օգտվել միայն հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված միջոցներից:

Այս վերլուծությունից կարելի է եզրակացնել, որ «հին գողերի» սովորությունները առաջին հերթին նպաստում էին պենիտենցիար հանցավորությանը, իսկ «նոր սերնդի գողերի» սովորությունները՝ նախ՝ պրոֆեսիոնալ, ապա՝ տնտեսական և նոր միայն՝ պենիտենցիար հանցավորության զարգացմանը:

Բանտային ենթամշակույթի յուրահատուկ տարրերից է հանցաշխարհի մետալեզուն՝ ժարգոնը, որը այդ ենթամշակույթի յուրահատկությունը, հանցավոր միջավայրի կազմակերպվածությունն ու համախմբվածությունն արտացոլող իրավաչափ երևույթ է: Ժարգոնը կամ մասնագիտական տերմինաբանությունը ցանկացած ոլորտի բաղկացուցիչ տարրն է, հետևապես հանցավոր ժարգոնի գոյությունը պայմանավորված է հանցավորության գոյությամբ:

Փակ տարածության մեջ ձևավորված բանտային լեզուն դատապարտյալների առօրյայի անբաժան մասն է, հետևաբար, կամա թե ակամա, յուրաքանչյուր դատապարտյալ սովորում և օգտագործում է այն իր ամենօրյա շփումներում: Դատապարտյալների խոսակցական լեզվում ժարգոնի առկայությունը և դրա քրեածին նշանակությունը ամենևին մտացածին չեն: Սկզբնական շրջանում ժարգոնի ցինիկ արտահայտությունները ներթափանցում են անձի խոսակցական լեզու, այնուհետև սկսում են ներագրել նրա գիտակցության, հոգեբանության վրա: Յուրահատուկ բառապաշարի աստիճանական ազդեցության ներքո տեղի է ունենում արժեքային կողմնորոշումների բացասական վերադասավորում: Դատապարտյալը, կորցնելով իր բնական խոսելաձևը, լեզուն, ավելի ու ավելի է հեռանում բարոյական նորմերից և առավել խորը ընկալում հանցավոր միջավայրի բացասական երևույթներն ու սովորությունները: Դրանով իսկ դատապարտյալը նպաստում է ազատագրկման վայրերում ենթամշակութային փոխհարաբերությունների կայունացմանը:

Այսպիսով, ազատագրկման վայրերում բանտային ժարգոնը բանտային ենթամշակույթի անքակտելի և ինքնուրույն գոյություն ունեցող մասն է, որը միտում ունի ավելի կատարելագործվելու: Դրա իմացությունը կիեշտացնի ՔԿԳ վարչակազմի ներկայացուցիչների աշխատանքը իրենց առջև դրված օպերատիվ-կանխարգելիչ միջոցառումների կատարման հարցում: Իսկ ինչ վերաբերում է պենիտենցիար հիմնարկներում նշված երևույթի չեզոքացմանը, ապա այն պետք է իրականացվի ընդհանուր ուսուցողական ծրագրերի ընդլայնման, ինչպես նաև ազատագրկվածների և տարբեր հասարակական, կրոնական ու այլ կազմակերպությունների միջև բարոյահոգեբանական մշտական կապ հաստատելու միջոցով:

Ըստ ժարգոնային փոփոխությունների՝ կարելի է դատել հանցավոր աշխարհում տեղի ունեցող զարգացումների մասին: Օրինակ՝ անգլերենից փոխառված «քիլեր» բառի ներթափանցումը հանցավոր ժարգոն վկա-

յում է, որ հանցավոր աշխարհում ի հայտ է եկել նոր «մասնագիտություն»՝ «վարձու մարդասպան», անձնական սեփականությունը բնորոշվում է նոր հասկացությամբ՝ «տանիք» և այլն:

Դատապարտյալների ենթանշակույթի պարտադիր տարրերից է դաջվածքը: Մեր կողմից արված հարցման արդյունքները ցույց են տալիս, որ դաջվածքների մեծ մասը ոչ թե նախորդել, այլ հաջորդել է հանցագործությանը, ավելի կոնկրետ՝ դաջվել է ազատագրկման վայրում: Դատվածությունների քանակի աճի հետ մեկտեղ ավելանում է նաև դաջվածքների թիվը¹⁰:

Կրիմինալոգիայի տեսանկյունից հետաքրքրություն է ներկայացնում դաջվածքների դասակարգումը ըստ իմաստային նշանակության, քանի որ ազատագրկման վայրերում դրանք դաջվում են ոչ թե գեղագիտական նկատառումներով, այլ ունեն սիմվոլիկ նշանակություն, որոշակի իմաստ:

Դաջվածքի բնույթից կարելի է պարզել, թե ինչ կյանքով է ապրել դատապարտյալը մինչև ազատագրկման վայրում հայտնվելը, պատկերացում կազմել նրա կենսակերպի վերաբերյալ: Օրինակ՝ թմրամոլները իրենց ձեռքին դաջում են կակաչ, սիրտ կամ ասեղ: Ֆիզիկապես ուժեղ դատապարտյալները իրենց մարմինը զարդարում են «թռչունների արքայի»՝ արծվի պատկերով:

Բացի այդ, տարաբնույթ դաջվածքների իմաստային նշանակության իմացությունը և վերծանումը օգնում են բնութագրել անձին առանց համապատասխան հարցաքննության (օրինակ՝ որոշակի դաջվածքներից կարելի է պարզել անձի կարգավիճակը հանցավոր աստիճանակարգում, ինչպես նաև կանխատեսումներ անել ազատագրկման վայրում նրա վարքագծի վերաբերյալ):

Դաջվածքների իմաստային նկարագրությունը որոշակիորեն բացահայտում է դատապարտյալների շրջանում դրանց զանգվածային կիրառման պատճառները, թեպետ գիտական գրականության մեջ այս խնդրի վերաբերյալ ձևավորված միասնական կարծիք չկա:

Այսպես, հայտնի գիտական Գ. Տարոլը հրաժարվում է դաջվածքների մեջ որևէ իմաստ տեսնելուց: Նրա կարծիքով, հասարակությունից խիստ մեկուսացման պայմաններում բանականության տեսանկյունից կարող է լինել դաջման երկու պատճառ՝ նմանակում և ձանձրույթ¹¹:

Ասվածում, իհարկե, ճշմարտության հատիկ կա: Իրոք, եթե ուշադիր ուսումնասիրենք անչափահաս և երիտասարդ դատապարտյալների միջավայրը¹², ապա կհամոզվենք դրանում: Հասարակությունից երկարատև մեկուսացումը, միապաղաղ կյանքը, միջավայրում հեղինակություն ձեռք բերելու ձգտումը երիտասարդ տարիքի դատապարտյալներին մղում են հետևելու «բանտային կյանքի» սովորույթներին:

Այնուամենայնիվ, նշված հանգամանքները չեն կարող ամբողջությամբ բացատրել զանգվածաբար դաջվածքների անելու պատճառները: Դրանք,

¹⁰ Տե՛ս Коган Ю. М. Татуировки преступников. Одесса, 1928, էջ 12:

¹¹ Տե՛ս Тард Г. Законы подражания. СПб., 1892, էջ 50-52:

¹² Հղումն ըստ՝ Анисимков В. М. Россия в зеркале уголовных традиций тюрьмы. СПб., 2003, էջ 90:

կարծում ենք, լիովին կախված չեն անձի կամքից կամ նախասիրություններից: Կան որոշակի օբյեկտիվ հանգամանքներ, որոնց անտեսումը ուղղակի անհնարին է ազատագրկման վայրում հայտնված անձանց համար:

Այսինքն՝ «ձանձրության» չէ անձը դիմում ցավոտ և վտանգավոր այդ փորձությանը: Իրական պատճառները ավելի խորն են: Ազատագրկման մեջ հայտնված դատապարտյալները չեն կարող չենթարկվել բանտային ենթանշակույթի սովորույթներին, չյուրացնել դրա արժեքները: Իհարկե չի կարելի հերքել նաև այն փաստը, որ մարդուն բնությունից տրված է իրենից ավելի ուժեղին նմանակելու ձգտումը, ինչն ազատագրկման վայրում առավել ցայտուն է դրսևորվում: Կարծում ենք, սա ևս դատապարտյալների շրջանում զանգվածաբար դաջվածքներ անելու պատճառներից է:

Այսպիսով, ազատագրկման վայրերում դաջվածքները կատարում են մի շարք գործառույթներ, այդ թվում՝ ճանաչողական (հնարավորություն են տալիս որոշելու դատապարտյալի կարգավիճակը), ազդանշանային (պիտակավորում է անձին, ամրապնդում նրա՝ «բարոյալքվածի» կամ «քրեական հեղինակության» կարգավիճակը) և վկայում անձի արժեքային կողմնորոշումների մասին:

Այստեղից հետևում է, որ դաջվածքի «պաշտամունքը» կարելի է հաղթահարել այն ծնող պատճառների դեմ պայքարելով միայն: Իսկ դրանց իմաստային նշանակության իմացությունը պետք է կիրառել օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ կատարելիս, կրիմինալիստիկական պրակտիկայում, ինչպես նաև դատապարտյալների շրջանում դաջվածքներ անելը կանխարգելելու ուղղությամբ տարվող դաստիարակչական աշխատանքների ընթացքում¹³:

Պատիժ կրող անձանց կենցաղից անբաժան է թղթախաղը, ինչի մասին են վկայում ԳԳ ՔԿԳ-ներում դատապարտյալների շրջանում անցկացված հարցման արդյունքները:

Մ. Ն. Գերնետը, Ս. Վ. Մաքսիմովը, Դ. Ս. Լիխաչյովը իրենց աշխատություններում մանրամասն նկարագրում են մինչ այժմ պահպանված՝ թղթախաղին վերաբերող սովորույթ-օրենքները¹⁴: Այն շատ հաճախ կարող է ճակատագրական նշանակություն ունենալ անձի համար: Խաղի ելքով կարող է պայմանավորվել անձի կարգավիճակը բանտային աստիճանակարգում, նրա նյութական դրությունը, կյանքը և արժանապատվությունը: Խաղադրույթի դերում են փողը, հագուստը, սննդամթերքը և այլն, ընդ որում՝ և՛ սեփական, և՛ այլոց: Նախորդ դարի 40-50-ական թվականներին սովորական երևույթ էր մարդու կյանքի վրա խաղադրույթ կատարելը: Դա տեղի էր ունենում հիմնականում այն ժամանակ, երբ անհաջող խաղի ընթացքում անձը կորցնում էր իր ողջ ունեցվածքը, բայց, այնուամենայնիվ, ցանկանում էր շարունակել խաղը: Անձը առաջարկում կամ ընդունում էր պայմանը՝ պարտվելու դեպքում սպանել որևէ կոնկրետ անձի: Թղթախաղում պարտվածը շատ հաճախ պարտավորվում էր կատարել որոշակի հանցագործություն կամ իր վրա վերցնել ուրիշի մեղքը, ինչպես նաև պարտքը

¹³ Стів Гернет М. Н. Татуировки в местах заключения г. Москвы. Преступный мир Москвы. М., 1924, էջ 218:

¹⁴ Стів Анисимков В. М. Указ. соч., էջ 92:

մարել հարազատի սեռական ազատության նկատմամբ ուղեծրությամբ և այլն: Վերջին իրավիճակը առավել քան պատկերավոր ներկայացված է Դ. Կեսայանցի «Անիծվածները» ֆիլմում:

Թղթախաղի հետևանքով գոյացած պարտքը չմարելը հանցվոր ավանդույթների և սովորույթների էական խախտումներից է համարվում, այն մեծագույն խայտառակություն է դատապարտյալի համար. վերջինս ենթարկվում է ստորացուցիչ բռնության, ապա՝ համալրում «բարոյալքվածների» շարքերը:

Այսպիսով, թղթախաղը ՔԿԶ-ներում կոնֆլիկտային իրավիճակների առաջացման հիմնական պատճառներից է: Այն ենթադրում է դատապարտյալի անձի նկատմամբ ֆիզիկական, համասեռ և հոգեկան բռնության գործադրում: Կարծում ենք, որ դրա դեմ պայքարը և կանխարգելումը կնպաստեն ՔԿԶ-ներում տիրող մթնոլորտի առողջացմանը:

Ընդհանրացնելով վերը շարադրվածը՝ կարելի է ասել, որ բանտային ժարգոնը, դաջվածքները և թղթախաղը բանտային ենթամշակույթի ինքնուրույն տարրեր են: Դրանց պահպանումը և կատարելագործումը պայմանավորվում է դատապարտյալների արժեքային կողմորոշումներով, ինչպես նաև պենիտենցիար հիմնարկների գործունեության յուրահատուկ պայմաններով:

Հանցավոր ենթամշակույթի վտանգն այն է, որ ժառանգաբար սերունդներին են փոխանցվում հանցածին սովորույթներ, բարքեր, որոնք նպաստում են նորանոր հանցագործությունների կատարմանը:

Կարծում ենք՝ հանցավոր ենթամշակույթի բացասական ազդեցության չեզոքացման հիմնական միջոց կարող է լինել քրեակատարողական օրենսդրության հետագա հումանիզացումը: Դրան կարելի է հասնել հետևյալ միջոցներով՝ 1) պատժի կրման պայմանների խելամիտ մեղմացում և անհիմն ու ոչնչով չարդարացված արգելքների և սահմանափակումների վերացում, քանի որ դրանք դատապարտյալների շրջանում առաջացնում են բողոքի տրամադրություն, չենթարկվելու բուռն ցանկություն, ստիպում նրանց արդարություն փնտրել ազատագրկման վայրերում գործող ոչ ձևական կառույցներում, հանցավոր աշխարհի օրենքներում, 2) արտաքին աշխարհի հետ դատապարտյալի կապերը պահպանելու ուղղված միջոցառումների իրականացում, 3) դատապարտյալների հստակ դասակարգում՝ ըստ յուրաքանչյուրի անձնային, մարդկային հատկանիշների և իհարկե՝ կատարված հանցագործության շարժառիթների, 4) բացասականորեն տրամադրված դատապարտյալների խմբավորումների խարխլում՝ լիդերներին «զահրնկեց» անելու և դատապարտյալներին վերադասավորելու՝ բանտային հիերարխիան վերացնելու միջոցով: Միաժամանակ պետք է սատարել դրական վարքագիծ դրսևորող դատապարտյալների խմբավորումներին՝ հետագայում նրանց ընդհանուր շահին ծառայեցնելու նպատակով, 5) դաստիարակչական բնույթի աշխատանքների կատարելագործում ինչպես ընդհանուր, այնպես էլ անհատական մակարդակում՝ օգտագործելով հոգեբանական, բժշկական տարբեր հնարքներ: Դրա հետ մեկտեղ անհրաժեշտ է դատապարտյալների մեջ ձևավորել միմյանց հետ շփվելու նոր մշակույթ, 6) դատապարտյալների նկատմամբ

վարչակազմի ներկայացուցիչների բացասական վերաբերմունքի փոփոխություն՝ սովորեցնել հարգել դատապարտյալների իրավունքները: Նույնպիսի վերաբերմունք պետք է ձևավորել դատապարտյալների մեջ՝ վարչակազմի ներկայացուցիչների նկատմամբ, ինչը հնարավոր է միայն վերջիններիս կողմից դատապարտյալների անձնական խնդիրները լուծելու փորձի, նրանց իրական օգնություն ցույց տալու, այլ դատապարտյալների ուղեգրություններից պաշտպանելու դեպքում:

Ընդհանրացնելով վերոգրյալը՝ կարող ենք հավաստել, որ հանցավոր ենթանշակույթը խարխուլում է հասարակության իրավական և բարոյական հիմքերը, էապես խոչընդոտում իրավապահ մարմինների գործունեությունը, հասարակությանը պահում վախի, սարսափի մթնոլորտում:

Ազատագրկման վայրերում տեղի են ունենում անձի դեգրադացում, հանցավորի ստիգմատիզացում: Բռնության գործադրմամբ դատապարտյալները միմյանց վերածում են սոցիալական, հոգեբանական, սեռական առումով յուրահատուկ խմբի:

Սեփական սոցիալական համակարգի ստեղծումը, կարելի է ասել, դատապարտյալների արձագանքն է ազատագրկմանը¹⁵:

Վ. Շարլամովը գրում է. «Ընդհատակյա հանցավոր թագավորությունը մի աշխարհ է, որտեղ շարժառիթները անասնական են, անասնականից էլ ավելի վատ, քանի որ ցանկացած գազան կսարսափեր այն արարքներից, որոնք հեշտությամբ կատարում են հանցաշխարհի ներկայացուցիչները»¹⁶:

Ազատագրկման վայրերում դատապարտյալի սոցիալական կարգավիճակը որոշվում է նրա ֆիզիկական ուժով, ագրեսիվությամբ, նյութական բարեկեցությամբ (դրսից ստացված օգնության հաշվին), հոգեբանական առանձնահատկություններով (կոնֆլիկտներից խուսափելու, միջանձնային հարաբերություններ հաստատելու ունակություն): Այդուհանդերձ, ցանկացած դատապարտյալ ժամանակ առ ժամանակ ենթարկվում է փորձությունների՝ իր դիրքերը բանտային հիերարխիայում ամրապնդելու համար: Դատապարտյալների մեծ մասը լարվածությունը թուլացնելու համար գործածում է թունավոր կամ թմրեցնող նյութեր:

Դատապարտյալների շրջանում սովորաբար բացակայում են փոխադարձ վստահությունը, համերաշխությունը: Շատ քչերն են ազատության մեջ հայտնվելուց հետո փորձում կապ պահպանել դատապարտյալ «ընկերների» հետ:

Դատապարտյալների մի մասը, չհաղթահարելով ազատագրկման դժվարությունները, այս կամ այն պատճառով խախտում է այսպես կոչված «բանտային օրենսգիրքը» և հայտնվում «բարոյալքվածների» շարքերում: Այս պիտակը ուղեկցում է նրանց պատժի կրման ամբողջ ընթացքում, մեկ ՔԿԳ-ից մեկ այլ հիմնարկ, հիվանդանոց տեղափոխվելիս և նույնիսկ ազատության մեջ հայտնվելուց հետո:

Պատահական չէ, որ նրանցից շատերը, գիտակցելով իրենց «անելանելի» վիճակը, փորձում են հաշվեհարդար տեսնել իրենց ճնշողների հետ կամ դիմել փախուստի:

¹⁵ Տե՛ս Шнайдер Г. Криминология. М., 1994:

¹⁶ Заборовский В. А. Криминологическая характеристика и предупреждение пенитенциарной преступности. Дисс. ... канд. юрид. наук. СПб., 2005, с. 64.

Քրեական ենթամշակույթը հակադրվում է հասարակության բարոյա-հոգեբանական արժեքներին. նրա հիմքում ընկած են շահադիտական անմարդկային դրդումները, արագ հարստանալու ձգտումը, ամենաթողությունը, ինչպես «օտարների», այնպես էլ հասարակության առավել թույլ անդամների նկատմամբ դաժանությունը: Դրանում էական տեղ է տրվում սեռական բնույթի բռնությանը, որի հետևանքները զոհին հետապնդում են հետագա ամբողջ կյանքում: Այլ խոսքով՝ բանտային ենթամշակույթը ծնում է բռնություն, իսկ ազատագրված վայրերում՝ առաջին հերթին սեռական բնույթի բռնություն: Հետևաբար, այն պենիտենցիար հանցավորության հիմնական դետերմինանտն է:

Ուստի անհրաժեշտ է միջոցներ ձեռնարկել քրեական ենթամշակույթի ազդեցությունը չեզոքացնելու կամ նվազեցնելու ուղղությամբ: Դրան, ինչպես արդեն նշել ենք, կարող է նպաստել հանցավոր աշխարհի յուրահատկությունների, դատապարտյալների վարքագծի չափանիշների իմացությունը, ինչը թույլ կտա ՔԿՀ-ների վարչակազմին հստակ, ժամանակին և օբյեկտիվորեն վերլուծել ազատագրված վայրերում տիրող նախահանցածին իրավիճակները, վերահսկել դրանք, ինչպես նաև դրանք կանխելու միջոցներ ձեռնարկել:

АННА АСАТРЯН – Влияние криминальной субкультуры на пенитенциарную преступность. – В статье анализируется воздействие криминальной субкультуры на пенитенциарную преступность. Делается вывод, что причиной возникновения тюремной субкультуры является стремление осуждённых приспособиться к новым жизненным условиям. Опасность этой субкультуры состоит в том, что она обеспечивает преемственность криминального опыта, способствует воспроизводству преступности. В статье установлено, что противоправный образ жизни (обычаи, традиции, жаргон, татуировки, алкоголизм, наркотики) осуждённых способствует их взаимной криминализации. Знание особенностей криминальной жизни и поведения осуждённых позволит представителям администрации ИУ своевременно проанализировать и проконтролировать предкриминальную обстановку в местах заключения, а также принять меры по её нейтрализации.

ANNA ASATRYAN – The Impact of Criminal Subculture on the Penitentiary Crime. – The issues of the Criminal subculture impact on the penitentiary crime are discussed in the article presented. The author states that the convict's efforts to get adjusted to the new life realities are the main reasons of the prison subculture genesis. The main hazard of criminal subculture is conditioned by the fact that it provides succession of criminal experience, facilitates to the reproduction of crime. The author states that the convicts' unlawful lifestyle (habits, traditions, slang, tattoos, alcohol and drug consumption) promotes their mutual criminalization. The author believes that the knowledge of the peculiarities of the convicts' criminal lifestyle and behavior will allow the penitentiary administration officials promptly analyze and control pre-criminal situation in the places of incarceration, as well as take measures to neutralize them.